

hetően honnan származik ennek a meglehetősen szokatlan címe. Ott ugyanis az 1512-ben a müncheni Schobser-nyomdában, ahol különben a hazai parasztháború leírásának két kiadását is előállították, készült kis kiadvány következő címe olvasható: *Ein gross Wunderzeichen, auf dem Berg Sinai bei Sankt Katharinen Grab geschehen*. Ennek alapján arra lehet gondolni, hogy talán ebben a müncheni műhelyben láthatott napvilágot az 1514. év első felében Magyarországon történekről szóló röplapnak a fenti címet követő első kiadása.

Érdeklődéssel várjuk ennek az értékes bibliográfának további köteteit.

BORSA GEDEON

Walsh, J. E.: A catalogue of the fifteenth-century printed books in the Harvard University Library. Volume I. Binghamton–New York, 1991. XXV, 617, XVI p. — 23 cm.

A könyvnyomtatás legkorábbi korszakában, a 15. században készült kiadványokat őnyomtatványoknak nevezik. E kategória világszerte rendkívüli megbecsülésnek örvend, hiszen azok száma és összetétele egyben rangot is ad az azokat birtokló könyvtárnak. Ennek is tudható be, hogy az utolsó század során a világ majd minden jelentősebb ilyen jellegű állománya feltárást nyert, amelyek egy része nyomtatott katalógus formájában napvilágot is látott már, illetve folyamatosan jelenik meg ma is. Amíg korábban az ilyen kiadványokban a bibliográfiai azonosítás és esetleg még a példány esetleges hiányosságának közlése volt csak a cél, addig az utóbbi időben az igényesebb megoldás során a példány minden egyéni jellegzetességének (kötés, a korábbi tulajdonosok stb.) ismertetésére is kiterjednek a leírások. Joggal, hiszen a bibliográfiai azonosítás terén mind kevesebb újat tudnak az ilyen katalógusok nyújtani. Évtizedek telnek el addig, amíg a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW) berlini szerkesztősége által központilag nyilvántartott mintegy 30 000 féle őnyomtatványhoz néhány száz további, korábról ismeretlen, 15. századi nyomtatványt jegyeznek ott be, ami így is mindössze kb. egy százalékát teszi ki a már ismerteknek.

A példány egyedi ismertetése azonban számtalan további új adatot hoz napfényre mind a kötés-, mint a könyvtártörténet művelői számára. Itt kell megemlíteni, hogy ennek az igényes megoldásnak egyik élenjáró művelője az Országos Széchényi Könyvtár egykori munkatársa, Hubay Ilona volt. Ő több bajorországi gyűjtemény 15. századi nyom-

tatványait ismertette ilyen módon: Würzburg, Universitätsbibliothek (1966) — Eichstätt (1968) — Neuburg/Donau (1970) — Augsburg, Stadtbibliothek (1974). A világ legnagyobb régi állománnyal rendelkező könyvtárai közül többen is ma már ilyen igényességgel tárják fel a 15. századból származó nyomdatermékeket. Ki kell emelni ezek közül a párizsi Bibliothèque Nationale és a müncheni Bayerische Staatsbibliothek folyamatosan napvilágot látó ilyen jellegű katalógusait.

A csupán bibliográfiai azonosításra szorító őnyomtatvány-katalógusok közül mindig élenjáró volt az észak-amerikai gyűjtemények állományát összesítő census. Egész ország teljes 15. századi nyomtatvány-állományát ugyanis itt foglalták először össze 1919-ben, majd másodszer 1940-ben, harmadszor pedig 1964-ben. A múlt nélküli, de gazdag Egyesült Államok intézményei ugyanis nagy ambícióval gyűjtötték és gyűjtik ma is a régi könyveket, amelyek a tulajdonos számára általában tekintélyt is biztosítanak. Így a jelentős anyagi erők felett rendelkező könyvtárak utólag mintegy megvásárolják múltjukat. És nem is eredménytelenül. Elég ennek bizonyítására az említett három censusban regisztrált példányok számát felsorolni: 13 200 — 35 232 — 47 188. Mára ez már messze túljutott a félszázazren. Forrásul leginkább a Földközi-tenger vidéke (elsősorban Olaszország) szolgál, de Európa más vidékeiről is szorgalmasan vásárolnak az amerikaiak. Így a Hess által 1473-ban Budán kinyomtatott első hazai kiadvány, a *Chronica Hungarorum* legújabbban felbukant példánya is (vö. Magyar Könyvszemle 1990. 129–131.) az Atlanti-óceán túlsó partjára került.

A fentiek alapján tehát az Egyesült Államokban levő könyvtárak őnyomtatványairól a Frederick R. Goff nevével fémjelzett harmadik census (1964) lényegében viszonylag korszerű áttekintést nyújt. (A nevezett szerző kézírásával kiegészített példányát 1973-ban hasonló formájában közreadták, így az még korszerűbb tájékoztatást ad.) Ilyen előzmények után szinte természetes, hogy az USA legpatinásabb egyetemének, a Harvard Universitynek őnyomtatványai is a példány részletes ismertetésével jelennek meg. Erre a feladatra az említett egyetem régi és ritka nyomtatványainak jelentős részét őrző Houghton Library vezetője, James E. Walsh vállalkozott. (Ő nem teljesen ismeretlen a Magyar Könyvszemle olvasói előtt, hiszen tollából — a jelen ismertetés írójának társszerzőségében — már jelent meg cikk e folyóirat hasábjain (1965. 128–233.) Joannes Sambucus, a neves hazai származású humanista auto-bibliográfiájának ismertetésével.)

A Harvard University meglehetősen összetett intézmény, amelynek hálózatában számos könyvtár tevékenykedik, nem csupán a Massachusetts államban fekvő Cambridge–Boston városörműlésben, de a főváros Washingtontól az itáliai Firenzéig több más helyen is. A mostani mű valamennyi intézeti könyvtár állományát is felöleli. Első kötete – a közép-európai olvasó számára talán szokatlan módon – nem az általánosan alkalmazott szerzői betűrendben közli adatait, hanem a leírások az országoknak, majd azon belül a városoknak a nyomdászati elterjedésében elfoglalt időrendje szerint követik egymást. Ezt a rendet még Robert Proctor állította fel a múlt század végén, és a londoni British Museum (ma British Library) 15. századi nyomtatványainak világszerte nagyra értékelt katalógusa is így épül fel. (Ennek tudható be, hogy ez az első Harvard-kötet, amely Gutenberg miatt elsőként a német nyelvterületet öleli fel, a címlapján a ma meglehetősen régiesen ható területmeghatározást viseli: *Brooks Printed in Germany, German-Speaking Switzerland and Austria-Hungary.*) Ez a nyomdászattörténeti alapon felépülő besorolási rend azonban lehetőséget nyújtott Walsh számára, hogy katalógusát részletekben készíthesse el, ami a szerzői betűrend esetében megvalósíthatatlan lett volna.

Ez az első kötet összesen 1284 őnyomtatványt ismertet a német nyelvterületről és Csehországról. A leírás rendkívüli módon gondos. A bibliográfiai azonosítás igényének természetesen a legmesszebbmenőkig eleget tesz: kilenc alapvető bibliográfia, ill. katalógus tételszámaikat minden esetben közli. Szükség esetén a 167 tételt felölelő forrásjegyzék további tagjaira is hivatkozik. A leírás kiterjed a nyomtatvány levélszámozásának esetleges hibáira is, ami pl. messze meghaladja az általában szokásos igényességet. A pontos terjedelem megadása során Walsh figyelme kiterjed még az üres levelekre is, továbbá a kötet pontos méretére (magasság × szélesség mm-ben), valamint annak illusztrált voltára. A példány leírása során gyakorlatilag minden egyedi sajátosságot feltüntet a rubrikálástól a kötés ismertetéséig, valamennyi felismerhető vagy kikövetkeztethető volt tulajdonosától a Harvardra kerülés pontos időpontjáig.

Hogy mennyire naprakész ez a katalógus, azt jól mutatja, hogy még 1989. évi beszerzéseket (pl. 382A, 665A) is tartalmaz ez az 1991 legelején megjelent mű. Jóllehet az őnyomtatványok túlnyomó részét az amerikai census már rögzítette, mégis akad 17 olyan mű, amelynek nem csupán a Harvard-féle példánya, de maga a kiadás is hi-

ányzik Goff kiadványából. Nem kevesebb, mint 33 esetben nem éri be Walsh egyszerű bibliográfiai hivatkozással, mert azok szakirodalmi leírása vagy nem elegendő, vagy pedig az a Harvard-féle példánytól eltérő. Így variánsok egész sora került napfényre. (Itt említhető meg, hogy e leírások egyikét a magyarországi őnyomtatvány-katalógus korábban már közreadta: CIH 1826 = Harvard 602.) Érdekes, hogy az említett 33 leírás közül nem kevesebb, mint tíz Lipcsében készült. Az ottani egyetem hallgatói számára előállított tansegédletek, mint általában a tankönyvek, sokszor unikumszámba mennek, így leírásuk a szakirodalomban feltűnően gyakran hiányos. Walsh kitűnő katalógusának gazdag adathalmazát hét különböző mutató teszi könnyen hozzáférhetővé.

A magyar olvasót természetesen különösen érdeklí az esetleges hazai vonatkozás. E katalógus első kötetében ilyen is akad a volt tulajdonosok között. A legrégebb közülük (144. sz.) az első kötet tábla belsejében 1572-ből „J. Thomasijnowijch” név bejegyzését viseli (a katalógusban téves olvasat alapján „J. T. Somosius” formában szerepel), alatta pedig „Georgij Telegdini Archid. Zolien. Canonici Eccl. Metr. Strig. Anno 1637” bejegyzés áll. A neve alapján feltehetően horvát származású korábbi tulajdonos után tehát e könyvet Telegdi György esztergomi, majd győri kanonok birtokolta, akinek nagybátyja Telegdi János, kalocsai érsek volt. György 1658-ban hunyt el (vö. Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonok*. Esztergom 1900. 249–250.).

A modern idők tulajdonosai közül az egyik Susich Károly (600. sz.), aki 1854-ben született (l. Kempelen Béla: *Magyar nemesi családok*. IX. Bp. 1915. 473.) és 1918-ban még közjegyző volt Karánsebesen. A magyar származású volt tulajdonosok közül kiemelkedik Végh Imre, akitől nem kevesebb, mint 19 őnyomtatvány került az 1949 és 1954 közötti időben a Harvardra egyedül a német nyelvterületen előállítottak közül. Az USA-ban „Imrie de Vegh” néven a gazdasági életben tevékenykedő hazánk fia 1906-ban született Budapesten (l. Kempelen Béla: *Magyar nemesi családok*. XI. Bp. 1932. 67.), és új hazájában jelentős bibliofil tevékenységet fejtett ki, ahol 1962-ben hunyt el.

A Harvard University őnyomtatvány-katalógusának már az első kötete is bizonyítja, hogy egyrészt e rangos intézmény milyen jelentős könyvkinccsel rendelkezik, másrészt ennek feltárását Walsh milyen rendkívüli hozzáértéssel és igényességgel végezte.

BORSA GEDEON